

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. birželio mėn. 9 d. / June 9, 1990

Nr. 112(23)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Mūsų demonstracijų praėjusią savaitę paraštėje

Į Europos šventę dar neįleidžiami

Sutikti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo žinią Amerikos informacijos agentūros buvo pasirušusios geriau už lietuvių išsiviją. Sensacijos — pagrindinė jų duona. Visą kovo vienuoliktą dieną kas pusę valandos radijas skelbė, ką jau nutarė Lietuvos parlamentas. Praėjo daugiau kaip mėnuo, o TV ir radijo stotys, laikraščiai kas dieną lyg iš fronto pranešdavo kas vyksta Lietuvoje. Į pirmuosius Maskvos žaibus nei žinių agentūros, nei mes rimtai nereagavome — baltiečiai ir taip daug gąsdinti. Bet *tankai Vilniaus gatvėse iškart išsklaidė iliuzijas*. Nenoriai sujudo baltieji rūmai. Sujudo ir Amerikos lietuviai. Paašikėjo, kad nėra kam juos organizuoti. Vienas kitas bandė individualiai jūdinti kitus. New Yorke iniciatyvos ėmėsi Lietuvių Bendruomenė, VLIK'as kažkur dingio. Paspilę protestai prie sovietinių atstovybių. New Yorke ir Washington: skambučiai, telegramos, demonstracijos, Amerikos valdžios įstaijų lankymas. Visi, išskyrus Bush'ą sutiko spausti Gorbį, praėjusio dešimtmečio žvaigždę. Bush'as pateko į keblią situaciją: Amerikos opinija palaiko Lietuvą, prezidentas negali neatsižvelgti į tai, bet jo konsultantai sovietologai teigia, kad reikia remti Gorbį vardan viso pasaulio.

Algimanto Čekuolio išsakyta nuomonė, kad Vakarų pasaulis Lietuvą narsiau gintų, jei lietuviai būtų juodi arba geltoni, suerzino Ameriką. Bet tai teisybė — visi Lietuvoje balti, sunku atskirti, kas teisis. *Vakarai kaltina lietuvius, kad nesusigaujo pasaulinėje politikoje*. Gaila, ši srovė tiek pakeitusi Amerikos gyvenimą, kad ji nemato mažos Lietuvėlės per didžiąją Rusiją.

Bush'ui joks politikas nepavydi. Jis išpaustas mažos Lietuvėlės kampan. Nieko nedaryti negali, nes jo pirmo žingsnio laukia visas pasaulis. Prezidentas patyręs politikas, puikiai supranta, kad, pripažinęs Lietuvos valdžią, turės ją ginti ne tik žodžiais. Tokia istorija Amerika jau išgyveno 1956 metais Vengrijoje. Taigi telieka perspėti Gorbį — nenaudok jėgos!

Bush'as žino, kad turi stiprų kozirį — ekonomines sankcijas. bet tai, matyt, laikoma atsargiai. *Maskvos lėto smaigimo taktika yra vienintelė, kurią gali toleruoti Washingtonas*. Kiek ilgai — sunku pasakyti. Ateis laikas, kai ir Kongresas įsitrauks, turėdamas patvirtinti vasaros susitikimus su Gorbium. Jis yra ne taip suvaržytas ir jau parėmė Lietuvą. Kiek ilgai parama išliks — baugu spėti, nes jaučiamas judėjimas, remiantis Gorbį, kuris turėtų įtvirtinti įvykusių pasikeitimus Rytų Europoje.

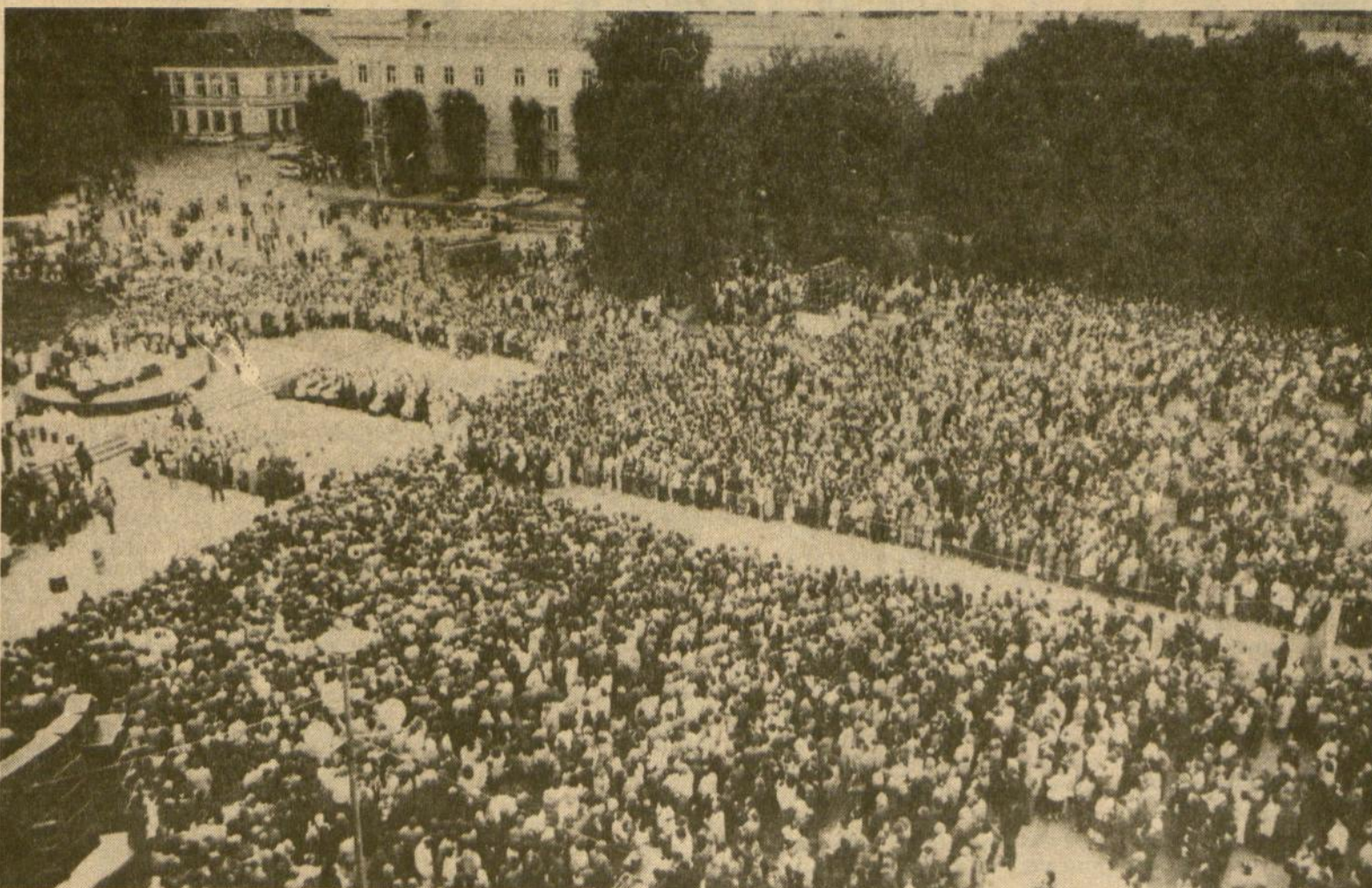
Kuo mažytė Lietuvėlė prikaustė viso pasaulio dėmesį? Pirmą —

savo dainuojančia revoliucija, antra — išdrįsdama milžino šešelyje pasakyti teisybę ir neatsisakyti teisybės, trečia — taikingumu, kai kita pusė mėtė į ją akmenis. Ketvirtas bruožas pripažintas tik dabar, supratęs, jog Lietuva pakilo aukščiau tautinių vertybių — į bendražmogiškas. Laisvame pasaulyje jos daug daugiau vertinamos už tautines.

Nors ir atrodo per maža pagalba iš Vakarų, bet ji yra, nes kitaip Maskva jau seniai būtų sulošusi „Azerbaidžano partiją“. Mūsų bėda ta, kad šis pasaulis racionalus ir jam maža vien moralinės teisybės. Jis iškart sureagavo, tačiau, atėjus laikui veikti, įsijungė racionalusis prad. Ką nuveikė Gorbis? Nugriovė Berlyno sieną, laisvi rinkimai beveik visuose jo satelituose ne tik Europoje, bet ir Vidurio Amerikoje. Net arabų pasaulis pradėjo keistis, sumažėjus karinei paramai iš Maskvos. Laukiama, kad ir Kuba neišsilaisvys. Ką davė Lietuvėlė? Priminė senus įsipareigojimus, skolas. Šiame pasaulyje jos mokamos bet... Vieną labai svarbią visam pasauliui naudą vis dėlto ji suteikė: parodė, kad *imperija nusilpusi, bet dar gyva*. Tai suprantama ir minkštasis Bush'as. Bet šiandien švenčiama Rytų Europos šventė, į kurią Lietuvą dar neįsileidžiama.

Rimvydas Glinckis
New Yorkas

(Iš *Literatūros ir meno* 1990 m. birželio mėn. 2 d. numerio)

Birželio mėnesio trėmimų 1941 metais minėjimas Lietuvoje — šv. mišios Katedros aikštėje, Vilniuje, 1989 m. birželio mėn. 14 d.

KULTŪRA: KRIZĖ IR KRIKŠTAS

VAIDOTAS DAUNYS

Kai mąstome apie savosios kultūros *natūrinės* teises, mums, tiesą sakant, svarbi yra ne tiek dotacinė valstybės parama (nors jos likimas mums dabar labai svarbus), kiek valstybės kuriamas mechanizmas kultūrą paremti. Jeigu valstybė šio mechanizmo kol kas nėra pajėgi sukurti, ji savo orumą turėtų mėginti ginti, bent jau nemažindama tų dotacijų, kurios buvo iki šiolei. Tai nėra vien garbės reikalas. Tai tiesiog gyvybiškai natūralus reikalas, idant visos mūsų kongreso metafizinės idėjos nepavirstų gražiąja naujųjų laikų plaštaka, kuri teisgyvens iki rudens.

Nepaisant to, mano pasisakymas irgi yra iš metafizikos srities. Man čia rūpi pakalbėti ne apie natūrinės, o apie *kultūrinės* meno ir meno kultūros teises. Viena vertus: ši teisėtumą lemia dvasinė aplinka, kadangi ji iš tiesų gali ne vien pašaukti menininką, bet ir nužudyti. Šia prasme mums niekas nedraudžia (dabar!) manyti, jog šias kultūrinės teises yra pamynęs rezervatinis režimas. Tačiau aš abejoju, ar paminti imanoma tai, kas nepamirinama. Yra sakoma, kad blogis nesupranta gerio kalbos, jis yra kurčias. Tai štai: ar įsiai gali paminti tai, ko negirdi ir nesupranta? Klausimas tuomet tėra toks: ar pats menas, pati kultūra yra vidujai pagrindusi savo egzistencijos teisę; ar ji yra pagrindusi tai, kas jos buvimą daro vertu būti? Tai iš esmės yra principinis meno klausimas, todėl žymiai trumpesnis: ar yra mūsų meno kultūra?

Neklausčiau šitaip tiesmukai, jeigu nemanyčiau, kad būtent į

* Paskaita, skaityta plenariniame poeidyje per Lietuvos Kultūros kongresą, vykusį Vilniuje šių metų gegužės 16–17 dienomis.

tokį paprastą klausimą summa summarum dabar dažniausiai ir atsimuša mūsų samprotavimai apie kultūros, sukurtos per penketą tarybinių dešimtmečių, likimą. Mūsų protas, neigiantis materialinę kultūros teisę dalyvauti išprievartautame socialiniame gyvenime ir kartu negalintis nepripažinti, kad net tokia gyvenime sukurtas kūrinys galėtų būti talentingas ir įkvėptas, — mūsų protas šioje kolizijoje dažniausiai patenka į savotišką metafizinę isteriją, kurioje Nikolai Berdiajev, *Nelygybės filosofijos* autorius, regėjo besiblaškančius amžiaus pradžios socialistus ir bolševikus. Šių metafiziškai isteriškų nuklydimų į lankas (samoningai nesakau, į dausus) gausu ir mūsų politinėje kultūroje, bet ne apie tai dabar kalbu...

Moralistinis matmuo vargu ar gali paaiškinti kūrybingumo likimą pastarųjų dešimtmečių sąlygomis. Taip, mes skelbėme savo kūrinius, nepareiškę garsiai paties svarbiausio: kad esame nelaisvi. Dar daugiau, mes nutylėjome Viešpaties vardą ten, kur širdis prašėsi jį ištarti. Mūsų kultūra jau ne vien sukaupė Sąjūdį, kaip kad dabar maloniai pasiguodžiam; jina tarytum teigė, kad priima gyvenimą, jeigu jame dalyvauja. Visa tai mums buvo nuodėmės linksnis, inclinatio ad nihilum, kalbant teologijos kalba, pasislinkimas į nebūtį. Tačiau moralistinis žvilgsnis čia neįžvelgia, jog pasislinkimas į nebūtį dar nėra pati nebūtis. Šitam žvilgsniui svetimas supratimas, kad pasislinkimas į nebūtį dažnoje kūrybinėje sieloje yra lydimas troškimo atstatyti nebūties paklaidą, atstatyti pačią kūrybinio išgyvenimo esmę. Aš čia nekalbu apie tuos mirusius, tiksliau — net negimusius kūrinius, kurie iš esmės nėra nesprendė nuodėmės problemos. Jų paskirtis buvo garbinti nuodėmę; jie neturėjo tos dieviškosios malonės gyventi, būti sukurtais; eilėraščiai apie Staliną ar kokia nors karjeristinė kūryba tėra kūrybos mėgdžiojimas; tai nėra menas ir todėl užmirškime tuos kūrinius, kalbėdami apie meną. ties paklaidą, atstatyti pačią kūrybinio išgyvenimo esmę. Aš čia nekalbu apie tuos mirusius, tiksliau — net negimusius kūrinius, kurie iš esmės nėra nesprendė nuodėmės problemos. Jų paskirtis buvo garbinti nuodėmę; jie neturėjo tos dieviškosios malonės gyventi, būti sukurtais; eilėraščiai apie Staliną ar kokia nors karjeristinė kūryba tėra kūrybos mėgdžiojimas; tai nėra menas ir todėl užmirškime tuos kūrinius, kalbėdami apie meną.

Vaidotas Daunys, vienas iš jaunųjų Lietuvos poetų ir kultūrinio žurnalo „Krantai“ redaktorius, kalba Ateities studijinio savaitgalio programoje, 1989 m. spalio 28 d. Jaunimo centre, Chicagoje.

Jono Kuprio nuotrauka

nius, kurie iš esmės nėra nesprendė nuodėmės problemos. Jų paskirtis buvo garbinti nuodėmę; jie neturėjo tos dieviškosios malonės gyventi, būti sukurtais; eilėraščiai apie Staliną ar kokia nors karjeristinė kūryba tėra kūrybos mėgdžiojimas; tai nėra menas ir todėl užmirškime tuos kūrinius, kalbėdami apie meną.

gyva, ir ta gyvybė savaime yra išsūkis nebūčiai, politinei sistemai — sistemai, kuri troško būti gyva ir visuotinė, neturėdama nei gyvybiškumo, nei visuotinumo klausos?

Manau, jog praėjusiojo epochoje, kuri vis dar beldžiasi į mūsų duris ir klaidžioja po mūsų namus, vis dėlto buvo kultūra, buvo menas. Tai nėra tos epochos koziris, kaip kad norėtų manyti jina pati, nes ne grindinio nuopelnas, kai jame prasikala želmuo. Tačiau įsiai nėra ir būsimos ar jau atėjusios epochos nuopelnas, o tokio garbės troškimo irgi pasitaikys. Taigi — kas yra toji kultūra po nuodėmės ženklų, kokiose dausose sklendo jos idėja, ar ji iš viso yra atsiskiusi galvoti apie idėją, eidos (kaip pasakytų graikai), po to, kai idėjų pasaulį suprofanavo tie, kurie pareikalavo kurti „idėjinį meną“? „Norint šią tautą pažinti, reikia pažvelgti į jos širdį, nes veido ji dar neturi“, — vieno personažo lūpomis prancūzų dramaturgas Paul Claudel kalba apie vieną senų laikų Vidurio Europos tautą. Ir man atrodo, kad tai galėtų būti ir mūsų kultūros apibūdinimas.

Mes esame ne kartą bandę nusakyti savo kultūros, savo meno kultūros būklę. Vienas dvasingiausių mūsų poetų, Marcelijus Martinaitis, prieš dešimt metų lietuvių poeziją apibūdino kaip žvaigždžių valandą. Bet yra kalbėjęs ir apie nepaprastą jos nuopuolį. Profesorius Vytautas Landsbergis prieš keletą metų kinematografijos darbą aiškino jau kaip kultūros brandos rodiklį. O Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime be išlygų kalbėjo apie kultūros griuvėsius... Manysčiau, kad nei brandos, nei griuvėsių nebuvo. Buvo liūdniau, nors

nebūtinai tai reiškia blogiau. Buvo menas, kuris nežinojo, ką veikti su Dievo malonės leidimu kurti. Toks menas dažniausiai susirgdavo saldžia savimeilės liga. Buvo menas, kuris iš nepajėgumo kentėti žudėsi ir ištvirtavo. Buvo toks, kuris siekė išlikti: sąžiningas, dvasingas, mylintis, ištikimas, teisingas... Bet jis buvo graužiamas ir liko pagrauztas skrupulingos sąžinės sąskaitos, nes, kai reikėjo parašyti Dievo vardą, jis jį parašydavo mažąja raide. Buvo ir toks menas, kuris bėgo nuo prasmės ir ieškojo užsimiršimo gramatikos. Jam apibūdinti tiktų George Steiner'io mintis apie meno kritiką: „Struktūralistų ir destrukcionistų tvirtinimai yra nenuneigiami, bet programiškai neteisingi; mes žinome, kad yra prasmė, net jeigu negalime jos paaiškinti...“ Labai sunku įvardyti tą mūsų meno kultūros aurą, kuri tvyrojo keistoje mitologinėje, istorinės išeities nežinančioje erdvėje ir laike. Ji palaikė ir skatino tautos dvasią, tačiau juk niekada ji to nepasakė aiškiai, todėl prasmė čia visuomet buvo sumišusi su beprasmybe. Noriu pabrėžti, kad visą tą meną aš laikau *menu*, aš neatmetu jo kaip bergždžio ar mirusio. Mane tik jaudina jo prisikėlimo ar jo krikšto galimybė. Ir todėl mane labiausiai jaudina, kad jame nebuvo paties svarbiausio, kas reikalinga šiai galimybei išsipildyti: jame nebuvo jokios krizės. Mes tik nuolat kartojome kaip burtažodį — krizė, krizė, tarytum tai būtų mūsų vengiamo pateisinimas. Bet juk krizė yra kas kita nei stilis, irimas, stagnacija moraline, ne politinė šio žodžio prasme. Krizė, drįstu sakyti, tik dabar prasideda. Krizė, pati giliausia, yra dabar. Ji atsiveria tuomet, kai, pavyzdžiui, grupė (nebūtinai 24, nes aš čia kalbu ne vien apie dailininkus) menininkų, atsivėrus mitologinio gyvenimo vartams, žengia į eremitų celes Pažaislyje, ir staiga patiria, kad išgyventi vienišumą nėra tas pat, kas išgyventi vienuoliškumą. Celes jau seniai paverstos beprotnamiu, ir tu, sugrįžęs į jas, nebežinai, kas esąs: beprotnamio įnamis, kuris tik niurzgia ant pasaulio, ar pašauktasis, kuris už pasaulį pasiryžęs atkentėti. Nesugebėjimas būti vienuoliu, štai dvasinis lūžis, kuris mums įskelia krizę. Mūsų menininkas yra labiau niurzgiantis ant valdžios, nei esantis virš jos. Ši lūžio jausena žymi visose lygtyse. Samonė juk skyla ir tuomet, kai menininkas, visą samoningą gyvenimą siekęs laisvės arba savo šėtoniškumą aiškines politines laisvės nebuvimu, staiga nesugeba laisvės alsuoti. Tačiau šis krizinis skilimas yra vaisingiausia akistata su pačiu savimi. Savo nuodėmės išgyvenimas ir suvokimas... Tai yra krikštas, kurį suteikia istorija. Krizė reiškia atgimimo būtinybę, krikštas — galimybę.

Dabar aš norėčiau perskaityti vieną ilgoką citatą, kuri bent iš dalies apibūdina, man taip regis, mūsų kultūrinę savijautą. Bet prieš tai dar norėčiau ją pakomentuoti. Pirmą: šios citatos autorius Paul Claudel yra įkvėptas Viduržemio jūros dvasios, (Nukelta į 2 psl.)

Vytauto Kapočiaus nuotrauka

Liaudies dainos ir dainavimas

VYTAUTAS VOLERTAS

Plačios apimties užmojis

Lietuvių tautos kūrybiniame palikime didelę dalį užima dainos. Šį turtą visuomet vertinome, tačiau neturėjome laiko jį rimčiau pažiūrėti. Pastaruoju metu juo susirūpino Lietuvių kalbos ir literatūros institutas Lietuvoje, leisdamas *Lietuvių liaudies dainyną*. Dainynas sudarinėjamas pagal dainų žanrus, parenkant geriausius pavyzdžius. Vestuvinių dainų numatomi šeši tomai, darbo dainų — du, karinių-istorinių — du ir t.t. Dainos dedamos ne tik iš visos Lietuvos, bet ir iš tų vietų už Lietuvos ribų, kur gyvenama ar gyventa lietuvių. Tai mokslinis darbas. Tekstai suklasifikuoti, o tekstų ir melodijų komentaruose pateikiami įvairūs duomenys, išryškinamas dainos santykis su nespausdintais variantais, atskleidžiama kiekvieno dainos tipo visuma.

Rašančiojo rankose yra du *Dainynų* tomai. Del tikslesnio vaizdo tuos tomus šiek tiek aptarsiu. Pirmasis karinių-istorinių dainų tomas skirtas XIV–XVIII amžiams. Šių dainų studija tomo pradžioje užima 29 puslapius. Nurodoma 760 karinių-istorinių dainų tipų, iš viso užrašyta apie 25,000 variantų. Duota kiekvienos dainos metrika. (Kur, kada, kas užrašė, kas dainavo, kiek žinomų variantų.) Dainų tekstams skirti 676 puslapiai. Melodijos ir jų paaiškinimai užima 158 puslapius. Yra geografinė rodyklė, dainų pateikėjų rodyklė, žodynelis. Tomo pradžioje esančios studijos santrauka įdėta ir rusų bei vokiečių kalbomis. Visas tomas turi 956 puslapius. Išleistas 1985 metais.

Antrasis tomas — vestuvinių dainų — turi 574 puslapius. Yra sutartuvių, dovanų pasikeitimo, derybų dėl pasogos, žiedynių, jaunų išleistuvių dainos. Ir čia laikomasi to paties plano: studija, dainų tekstai, melodijos, rodyklės, studijos, santraukos rusų ir vokiečių kalbomis.

Šioje srityje nepatyrusiam ir neturinčiam teoretinio pasirušimo negalima kalbėti apie darbo mokslinę vertę — kas tikslu, kas netikslu, kur pilna apžvalga, kur yra matyti spragų. Tik specialistų gausa, čia dirbanti, redakcijų sudėtys, įvairių komisijų nutarimai yra neišmančiam lyg irodytas, kad darbas vedamas rimtai. Redakcinės komisijos pirmininkas yra Ambraziejus Jonynas, visą savo amžių pašventęs tautosakai. Ir stebina labai plati apimtis, darbo kiekybė ir laikas, reikalingas jam užbaigti.

Etnografiniai ansambliai

Be tekstų ir gaidų dainos turi dar vieną bruožą, kurio spauda, grynai vaizdo priemonė, negali perduoti. Tai dainavimo būdas, interpretacija. Juk į kiekvieną daiktą ar kūrinį galima žiūrėti iš kelių kampų, matant vis gražiau ir gražiau. Kūryboje atsispindi individualaus menininko ar tautos nuotaikos. Tačiau interpretacija, ypač iš vienos pusės stebint, dažnai tas nuotakas iškreipia arba įjungia tokius pradus, apie kuriuos autorius ar autoriai net nepagalvoja.

Tautosakininkai ir muzikologai važinėja po kraštą, ne vien tekstus ir gaidas užrašinėdami, bet ir interpretaciją fiksuodami. Lietuvoje yra apščiari etnografinių ansamblių, šiam tikslui pasižvelgusių. Vieną jų, „Ratilio“, girdėjome šiame krašte. Kitų darbą išgirstame plokštelėse, Lietuvoje įrašytose vaizdajuostėse ar net Vilniaus radijo laidose užsienio lietuviams. Ansambliai dažnai pasirodo įvairių iškilmių metu Lietuvoje, juose dainuoja amžiumi pažengę žmonės. Ir la-

Philadelphijos liaudies dainų kvartetas: (pirmoje eilėje) Juozas Kasinskas ir Brigita Kasinskienė, (antroje eilėje) Rasa Krokytė ir Bronius Krokys.

bai nedrąsu pareikšti nespecialisto nuomonę, kad man jie pabosta. Imu galvoti, ar jie atstovauja tautai arba tai jos daliai, kuriai ryžtasi atstovauti. Europoje ar kitur lietuvių kultūrai atstovauti nereikėtų patikėti tik šiems ansambliams arba jų dainavimą riboti viena, dviem dainomis. Lai tai būna mūsų autentiškas archyvinis turtas, bet ne visos tautos plakatas.

Dainas visų pirma dainuodavo jauni žmonės, ir jos skambėdavo kitaip, kaip iš pagyvenusių krūtininių. Juk ir Amerikoje, kai išgirstame mums automobilin kūrą pilantį senuką kūrą nors iš rock'n'roll dainuojant, iš karto girdime skirtumą tarp jo ir jaunimo. O lietuviai etnografiškai ir muzikologai, liaudies dainas dokumentuodami iš vyresniųjų, galbūt dainoms palieka tik vyresniųjų spalvą. Tai nėra teisinga, ypač apie reprezentaciją kalbant. Gerai, kad vyresnieji dirba, kad su jais rimtai užsiima, tačiau ir mūsų daina turi savo teises. Iš vaikystės prisimenu, kaip vakarais kaime dainuodavo net ir dabar senomis laikomoms dainoms, minėtų ansamblių atliekamas. Būdavo daug subtilumo, o primityviškumo, kokį dabar girdime, neįsivaizdavau.

Nors kultūringame pasaulyje tautų senų menu, dainavimą įskaitant, šiandien yra domimasi, tačiau perteikimas nepalieka vien seneliams. „Ratilio“ ansamblio interpretacija, ačiū Dievui, yra labai tinkama. Vienas yra paruoštas toliau žvelgiančių specialistų, jo dalyviai yra jauni žmonės. Šiuo vienetu galima pasigėrėti.

Kita mūsų liaudies dainų kultūringa, patraukli interpretacija buvo atrasta solistės Aldonos Stempušienės ir kompozitoriaus Dariaus Lapinsko. Būtų žalinga, jei ji liktų be rimto dėmesio, tinkamai nedokumentuota. Privachuose namuose besimėtančių plokštelių neužtenka. Taip pat gaila, kad šie du talentingi žmonės mūsų liaudies dainų studijavime savo darbui skyrė mažokai laiko.

Philadelphijos kvartetas

Pažymėsiu liaudies dainų interpretacijoje naują reiškinį. Tai Philadelphijoje mišrus vokalinis-instrumentalinis kvartetas. Atsirado tyliai, metus su puse dviems žmonėms (Broniui Krokui ir Juozui Kasinskiui) ramiai tvarkant dainų tekstus, dokumentuojant melodijas, jas pritaikant vokaliniam trio ir smuikui su gitara. Nors gitara nėra mūsų liaudyje dažnas instrumentas, jos vaidmuo čia yra beveik suvestas į kanklių vaidmenį. Tautodailės instituto Philadelphijos skyriui rekomendu-

jant, Krokys ir Kasinskas darbo išdavys ir ateities planus pristatė Pensylvanijos valstybės Tautybių įstaigai. Buvo gauta nedidelė finansinė parama, atsirado progų viešai rodytis amerikiečių tarpe, ir darbas įgavo didesnę spartą. Vokalinį trio sudaro Rasa Krokytė, mecosopranas, Bronius Krokys, tenoras, ir Juozas Kasinskas, baritonas. Instrumentalistai: Brigita Kasinskienė, smuikas, ir Juozas Kasinskas, gitaristas.

Kvarteto mintį iškėlė ir ją pradėjo įgyvendinti Bronius Krokys. Nors jis yra inžinierius, tačiau nuo pradžios mokyklos dienų dainuoja choruose, vaidina įvairiuose vienetuose. Daug metų dėsto lietuvių kalbą jos nemokantiems,

parašė vadovėlį *Gintarinės šaknys*. JAV LB Švietimo tarybai užsakius, ruošia antrą jo laidą. Sakosi žinąs iki 200 mūsų liaudies dainų.

Rasa Krokytė pradėjo studijuoti meną, baigė plastinį šokį, magistro laipsnį gavo interjero dekoravimo srityje. Dainavimą pradėjusi mokytis pas solistę Juzę Augaitę, jau daug laiko jį tęsia Philadelphia Musical Academy. Dažnai dainuoja solo.

Brigita Pumpolytė-Kasinskienė baigė smuiko klasę Philadelphia Musical Academy. Ilgą laiką grojo operos ir baletų orkestruose, dabar yra styginių kvarteto narė ir dėsto muziką mokyklose, koncertuoja kaip smuiko solistė. Prigimtine šilta jos laikysena sce-

JAV LB Krašto valdybos ir „Margučio“ radijo pastangomis šių metų liepos 1-7 d. Chicagoje rengiama „Giesmių, dainų, žodžio ir muzikos savaitė“. Programoje: Vilniaus universiteto mergaičių choras „Virgo“ ir Vilniaus Jaunimo teatras. Nuotraukoje: „Virgo“ choras, kuriam vadovauja Rasa Gelgotienė ir Loretta Levinskaitė.

Algirdo Rakausko nuotrauka

Giesmių, dainų, žodžio ir muzikos savaitė Chicagoje

Chicagoje šių metų liepos mėnesio pirmąją savaitę (nuo liepos 1), 3 v. p.p., bei liepos 7 giesmių, dainų, žodžio bei muzikos renginiai. Šią meną savaitę rengia JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdyba ir „Margučio“ radijo programos vadovybė. Sekmadienį, liepos 1 dieną, per 10:30 v.r. šv. mišias Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje giedos Vilniaus universiteto mergaičių choras „Virgo“. Tą pačią dieną (liepos 1) 3 v. p.p. bei liepos 7 dieną, 7:30 v. v., Jaunimo centre vyks du skirtingų programų „Virgo“ koncertai.

Antradienį, liepos 3 dieną, 7:30 v.v., ir trečiadienį, liepos 4 dieną, 3 v. p.p., Jaunimo centre Vilniaus Jaunimo teatras, atvykęs dalyvauti Tarptautiniame Chicago festivalyje, pastatys Julijos

Žemaitės dviejų veiksmų komediją „Trys mylimos“.

Vilniaus universiteto mergaičių chorą „Virgo“ sudaro universiteto studentės filologės. Jam diriguoja Loretta Levinskaitė, o choro meno vadovė ir vyriausia dirigentė yra Rasa Gelgotienė. „Virgo“ choras yra laimėjęs premiją Paryžiaus muzikos festivalyje ir yra daug koncertavęs Lietuvoje bei užsienio valstybėse. Paviešėjęs Chicagoje, „Virgo“ choras vyks į Montaną valstybę, kur liepos 15-16 d. dalyvaus Misoulės Tarptautiniame festivalyje.

Vilniaus Jaunimo teatras šiais metais jau antrą kartą dalyvaus Tarptautiniame Chicago teatro festivalyje, šį kartą pastatydamas veikalus „Kvadratas“ ir „Ilga kaip šimtmečiai diena“. Kaip ir praėjusį kartą, 1988 metais, Vilniaus Jaunimo teatras Chi-

noje liaudies dainų kvartetui, kuriame ji groja smuiku, daug padeda.

Kvarteto muzikinis ramstis yra Juozas Kasinskas, iš senosios imigracijos jau čia gimusių tėvų sūnus, kompozitorius ir gitaristas. Danbury State College baigė muzikos pedagogiką, o University of Colorado — kompoziciją. Apie muziką jis taria: „...pasinaudoju mito, svajonių ir formų jėga“.

Matome, kad muzikinio bagažo, teoretinio ir patirtinio, kvartetas turi apščiari. Šalia pasirušimo eina kultūringos narių nuotaikos. Autentiškas liaudies dainas klausytojams pristato gerais balsais su tinkamu instrumentų pritarimu be ekscesinių pabrėžimų. Kiekvienos dainos tekstas yra perduodamas Rasos Krokytės (lietuvių ir anglų kalbomis) aktorisku būdu. Daug gelbsti jos šiltas poveikis į klausytojus. Parenkamos senos, retai ar visai negirdėtos dainos. Kvarteto tikslai — melodijos ir teksto ryškinimas, neatsiremiant į tikrus ar netikrus etnografinius bruožus. Kvartetas yra kamerinio pobūdžio, be dideli auditorijai būdingo riksmo. Mūsų dainai reprezentuoti savų ir svetimų tarpe šis vienetas labai tinka, ypač svetimų kultūringoje auditorijoje. Mano, klausytojo, nuomone, jis yra sėkmingesnis, kaip didžiama etnografinių ansamblių, perryškinančių etnografiškumą ir tampačių primityviai nuobodžiais. Kvartetas seka Elenos Bradūnaitės-Aglinienės, liaudies dainų specialistės, patarimais.

Kvarteto sėkmei padeda gražus laikymasis scenoje, ypač moteriškosios pusės, Kasinskienės ir Krokytės. Tačiau kiek bangu, prisiminus daugelio gerai pradėjusių vienetų likimą. Ar kvartetas išsilaikys? Ar lietuvių liaudies dainų reprezentacijai bus scenose vietos? Jo likimas gerojai priklausys ir nuo Lietuvos kultūros instituto. Philadelphijos skyriaus globos.

Saulius Paukštys Alsuojantis miestas III, 1987 Iš Lietuvių fotografų meno parodos „Religija Lietuvoje“, vykusios Lietuvių dailės muziejuje, Lietuvių centre, Lemonte, 1989 metų rudenį.

Kultūra: krizė ir krikštas

(Atkelta iš 1 psl.)

dvasios, kurion mūsų ilgesys linksta kaip į prarastąją tėvynę. Tačiau kartu šis autorius kalba apie jūrą — Slavų jūrą — kurios bangose buvo lemta plaktis jau ne metafizinei, o fizinei mūsų tėvynei Lietuvai. Krantas, į kurį mus atskaldavo ši jūra, mūsų tautai ir mūsų valstybei yra paskutinis krantas. Bet kaip tik dėl to mes neturime teisės apsimesti, kad šioji jūra nėra įsigėrusi į mūsų kūną ir kraują. Mūsų širdys, mūsų veidai ir rūbai yra pilni sūrumo, kuriame sumišęs jūros vanduo, ašaros ir lietūs. Garbingiausia būtų prisipažinti, kad esame ne vien etniniai, bet ir istoriniai lietuviai. Tokiai jausenai mes jau esame stiprūs. Mes turime priimti savo likimo patirtį kaip mūsų sąmonės krizės ir krikšto patirtį. Mes turime pagaliau leisti sugrįžti į Lietuvą didžiajam lietuviui Adomui Mickevičiui ir nebijoti pasakyti jam, kad ir mes esame lietuviai, kad išsipildė tai, kas buvo „laukimo būvyje“, kaip kad jis pranašavo apie baltiskąją Lietuvą.

Kitas mano komentaras busi-mai citatai būtų toks: kai galvoju, kas man padėjo tais nežinomybės metais Lietuvoje, kurioje gimiau ir užaugau, pajauti meno paskirtį, prisimenu, be kita ko, ranka surašytus ir sąsiuvinį Rainerio Maria Rilke's pažodinius vertimus į lietuvių kalbą. Tai buvo tėvo Stanislovo vertimai, įvedę į kūrybos paslaptį; paslaptį, kurios patyrimo džiaugsmas gyvenime šiaip jau retai kartojasi. Šiuo prisiminimu aš noriu pagerbti tų metų mūsų kultūrą, kuriai pats kultūros vardas yra per menkas. Ji buvo nenumatomasis mūsų kūrybingumo sergėtojas, jiėjo iš rankų į rankas. Jos buvo nedaug ir, be to, ne jos profesionalumas, o kažkas kita buvo joje lemianti jėga. Dabar tos pagrindinio kultūros žmonių įsilieta į viešą kultūros gyvenimą, ir neretai jie yra puolami iš profesionalių pozicijų. Iš tų pozicijų, kurios anksčiau gal ir teikė profesiją, užsiėmimą, bet nedaug ką teikė sielai... Taigi ne taip seniai į mano rankas pateko kitas vertimas. Jis irgi nėra išleistas atskira knyga, jis — rankraštyje jau beveik trys dešimtmečiai. Jis atkeliavo iš Chicago. Tai kapitalus Paul Claudel'io dramatis veikalas, išverstas nenuils-

tančios dvasios kunigo Vytauto Bagdanavičiaus — jo plunksnai priklausio ir daugiau rankraštinų tomų. Pateikdamas veikalą citata, norėčiau pagerbti tą nematomąją kultūrą, kuri viešai paplvis galbūt tik ateityje, o kai kas gal ir liks mūsų asmeniuose kamburiuose, mus guosdamas ir maitindamas. Kita vertus, norėčiau, kad bent tokiu būdu šiandien mūsų Kultūros kongreso salėje dalyvautų ir neatvykusiųjų į Lietuvą, bet su mumis esančiųjų, žodis.

Taigi šv. Dionizas Atėnietis, paliekantis Atėnus Paul Claudel'io dramoje, sako:

„Kaip tik tam, kad viską suprastume, yra Slavų jūra. Tai yra gėlmė be plano, kurio Europa yra suleidusi savo šaknis. Iš ten ji būtų aprūpinama kentėjimais, jeigu jai savų pritrūktų.“

Ten, toli nuo vandenyno, kur negalima patekti kitaip, kaip siaurais rėžiais, tik pro mažas, po užrakto laikomas, sargybinių būdeles ir sudėtingas spynas.

Ten plūkiatis žmonių bangos, kurios neturi krantų, išskyrus skaistykla.

Šaltįje, naktįje, vėlyje, sniege ir darganoje akmenėja kojos ir širdys. Ten nėra jokios kitos krypties, išskyrus tos atžargos upės, tekančios į Kaspijos mirtį. Nėra jokio matomo tikslo viršuje.

Kam tada gali atsidėti didžioji žmonijos dalis, jei ne visuotiniame nepasitenkinime ir savigarbos kančioms?

Nieko aplinkui nematyti. Iš kančios jie išsivaduoja tik tam, kad patektų į nuobodulį. Jie gyvena tik tam, kad matytų, jog visko, kas yra aplink juos, jiems nepakanka.

[...]

Aš nepasirau į Rytus. Aš supratau, kad norint išgelbėti Europą, norint sulieti į vieną kūną šį didelį laivą, kuris, mušdamas bangas savo beformiais sparnais, sugebėtų atsiskirti nuo žemės, išsilaisvinti nuo purvo masės ir rasti kryptį — tam tikslui man reikėjo vairo.

Dėl to man reikėjo apsištoti tokioje vietoje, kur prieš mane nebūtų daugiau nieko, tik žvaigždės. Tam reikėjo nusigręžti nuo viso pasaulio“.

Palinkėkime sau patiems ir savo kultūrai, kad mūsų kančios nepakeistų nuobodulys ir kad reiktume daugiau nei matyti aplink mus. Palinkėkime žvaigždžių mūsų kūrybos žmogui ir svarbiausia — vienetams.

Amžino įšalo žemės reginio pradžia

Pokalbis su „Amžino įšalo žemėje“ redaktore Aldona Žemaityte

DALIA KUČĖNIENĖ

„Ištremtųjų šiaurėje buvo tokia mokykla, kuri dar nėra pavaizduota jokiose skulptūrose ar paveiksluose, dar mes patys apie ją nedaug žinome...“ – tai citata iš *Amžino įšalo žemėje* aplanko, knygos, kurią praėjusiais metais išleido „Vyturio“ leidykla Vilniuje. Joje sudėtus Sibiro tremtinių prisiminimus surinko ir suredagavo Vilniuje gyvenanti žurnalistė Aldona Žemaitytė. JAV LB Kultūros taryba atsisųsino pirmą kartą iš Lietuvos tokį didelį kiekį knygų, tūkstantį egzempliorių, kurie jau baigiami išplatinti. Viešėdama Lietuvoje praėjusių metų spalio mėnesį, turėjau progos pabendrauti su knygos sudarytoja Aldona Žemaityte ir paruošti šį pokalbį *Draugo* kultūriniam priedui.

Aldona Žemaitytė pabrėžė, kad Sibire augusių vaikų prisiminimai tai tik pradžia panoramos, tai tik protirpa amžino įšalo žemėje, kurią vargu ar pajęs į save įimti kelių būsimų kartų atmintis. Žemaitytė šiuo metu dirba laikraščio *Respublika* redakcijoje. Prieš kiek laiko įkūrė Vilniaus miesto sąjūdininkų laikraštį *Vilniaus balsas*. Ji yra dažna radijo bei televizijos programų kalbėtoja. Pokalbį su Aldona Žemaityte pradėjome nuo jos vaikystės.

— *Kas turėjo įtakos Jūsų gyvenimui, kokie buvo pirmieji žurnalistiniai rūpesčiai?*

— Visiems sakau, kad esu šimtaprocentinė valstietė. Suvalkijos kaime mano vaikystės prisiminimai, mano pasaulėvaizdžio pradžia. Kaimo tradicijos ir gyvenimo būdas lėmė mano sampratą apie pagrindines kategorijas – gėrį-blogį, tiesą-melą, laisvę-smurtą. Nepaprastai didelės įtakos turėjo motina, jau ankstyvoje vaikystėje man davusi tvirtus pasaulėžiūros pagrindus. Studijų metais ir vėliau lydėjo tėvo – politkalinio, tremtinio šešėlis: baigus universitetą, paaiškėjo, kad tremtinio dukrai nedera dirbti tarybinėje partijoje. Ačiū tuometiniam Žurnalistų sąjungos valdybos pirmininkui J. Karosui, kuris patikėjo ir pastikėjo studente, kuri dar nebuvo spaudoje publikavusi nė vienos eilutės. Ne visi buvo tokie geri: J. Karoso įpėdinis A. Laurinčiukas pareiškė, kad jiems nereikia „žmogaus iš gatvės“.

Paskui prasidėjo nelengva kova už žurnalistinį būvį – už ištikinimus, už temas, už stilių. Mačiau visokių redaktorių, vieni buvo švelnesni, kiti atšiauresni, bet visi bijojo, kad tik per daug neišlijstum, kad tik jie už tai negautų per galvą.

Kūrybinis gyvenimas susijęs labiausiai su *Literatūros* ir meno redakcija. Tam laikraščiu

Kalėdinė eglutė Sibire (iš S. Petkevičiaus albumo). Ilustracija iš Aldonos Žemaitytės redaguotos knygos „Amžino įšalo žemėje“.

atidaviau daugiausia energijos, sveikatos, idėjų. Ir pasijutau nejaukiai, kai 1989 metais teko jį apleisti. Dabar kol kas dirbu *Respublikoje* ir bandau kurti Vilniaus miesto sąjūdininkų laikraštį *Vilniaus balsas*. Jei pavyktų, laikytčiau atlikta priederme, kurią įsipareigojau Vilniui. Šį miestą myliu dar iš vaikystės, dėl jo kliedėdavau, lakttydama kietai suplūktais Suvalkijos takeliais.

— *Kaip gimė mintis sudaryti Sibiro tremtinių - vaikų knygą?*

— Sudaryti Sibiro tremtinių – vaikų ir paauglių – knygą pasiūlė „Vyturio“ leidykla, kai *Literatūroje* ir *mene* pasirodė Antaninos Garmutės prisiminimai. Pradžią buvo nelengva, nežinojau ko griebtis, nes tremtinių prisiminimų dabar sukaupė daugybė, tik ne visus galima panaudoti knygai. Norėjau, kad būtų įvairovės: skirtingo išsilavinimo ir skirtingo likimo žmonių pasakojimai, jungiami vienos – genocido paliestų vaikų – gaidos. Knygos vertę nulėmė ne literatūriniai ir meniniai kriterijai, o autentiškumas ir pirmumo teisė. Vis dėlto tai buvo pirmasis žiedas vis didėjančioje prisiminimų puokštėje.

— *Per šios knygos sukittuves Chicagoje buvo keliama mintis, kad vertėtų ją išversti į kitas kalbas.*

— „Vyturio“ leidykla yra pati suinteresuota, kad knyga būtų vertiama į anglų, vokiečių kalbas. Jau yra ir pirmųjų bandymų. Tačiau vertimo kokybė užsienio leidyklų požiūriu turi būti itin gera. Vadinasi, iš vertėjų laukiama didelio profesionalumo.

1989 metų rugsėjo mėnesį gavau iš Aušros Karkienės, Humberto kolegijos Toronte anglų kalbos ir literatūros dėstytojos, malonų laišką, kuriame ji teiraujasi dėl vertimo. Manau, kad jos projektas turėtų sudominti „Vyturio“ leidyklą.

— *Lietuva išgyvena naują lais-*

vės troškimo proveržį. Kaip konkrečiai tai paveikė Jus darbe, šeimos aplinkoj, asmeniškai?

— Atgimimas arba, anot vyskupo Antano Deksnio, ligotos Lietuvos pabudimas, iš esmės pakeitė mano aplinką ir gyvenimą. Jeigu prieš keletą metų, kai buvau išmesta iš *Nemuno* redakcijos tik už vieną socialinį straipsnį, automatiškai užstrenkė redakcijų durys, tai dabar esu reikalinga net kelioms redakcijoms. Atsirado daug pasiūlymų; galima būtų realizuoti save daug kur, tačiau jėgos ir energija jau išbarstytos anais metais, bėkovoiant su biurokratija ir rutina. Dažnai pasi-gailiu, kad man dabar ne dvidešimt ar trisdešimt metų. Džiaugiuosi, kad mano jaunesni kolegos ta prasme yra laimingesni. Ypač daug vilčių dedu į jaunaisiąją kartą, kuri dar studijų suole tebesėdi, nes dabartiniai trisdešimtmečiai pernelyg pagrauzti sovietizacijos kirmino. Juose daugiau karjerizmo, egoizmo, jie labiau korumpuoti negu maniškė, keturiasdešimtmečių, karta. Ir vis dėlto idealizmo mano aplinkoje dar apstu, tas labai džiugina ir teikia pasitikėjimo.

— *Daugiausia Sąjūdžio politinį vežimą veža vyrai. O kaip su moterimis, ar jos domisi politika, lygionis teisėmis, vienodu profesiniu įvertinimu?*

— Moterys sąjūdininkės pas mus nėra naujiena. Gaila, kad ir jas palietė lietuviško skaidymosi ir skaldymosi bacila. Atsirado per daug atskirų grupelių ir susivienijimų. Tai tik blaško jėgas, susikaupimą, ir sunkina konkrečią veiklą. Viena populiariausių organizacijų Lietuvoje – katalikių moterų sambūris „Caritas“. Tai rodo visuomenės apklause. Savo populiarumu jos varžosi su Žaliųjų judėjimu. Matyt, todėl, kad tuos dvi organizacijas turi konkrečias programas ir užsiima konkrečia veikla, o kiti linkę daugiau paplėpti.

(Nukelta į 4 psl.)

Julius Kėleras

KETURIASDEŠIMTIEJI

kelios kaimiškai apsirengusios moterys
gelsvoj, lino spalvos prieblandoj
prie mirštančios, seniai baltintame
dvaro kambarėly

medinė lova, glėžnas išblyškęs
šešėlis (kūnas išvežtas į šiaurę),
gražiai sudėjęs rankas
tartum megztų apdarą sūnui-giriniui

bet jie vėlei įeina drąsiai
ilgaus guminiiais batais lyg per ančių
medžioklę, taškydamiesi ilgom svetimkalbėm
seilėm ir liepia keltis

mes davėm tau laisvės, lygybės nuodų
o tu vis nemiršti – šiltai aprengta, laiminga, soti,
imk grandines, gal tiks vietoj buržuazinių
apyrankių

Sveika Marija, malonės pilnoji:
ji klūpo uždaryta ir mato,
kaip šėlsta balandžiai, nešdami
dangun Nepriklausomybę

TREMTINIAI

jie jau gali dainuoti savąsias dainas,
ir nebūtina slėptis po saulėlydžio stogų,
ir nebūtina verkti – jų tėvynę atras, tačiau
jau nebus kam kaip skola ją sugrąžinti, atiduoti

neteisybės angis jų vaikystę pasmaugė seniai,
ir tik liko gerai užslėpti mėlynį užrašai,
dėl kurių jau neverta raudoti; kitokie
žaibai pasiliko vagono sapnuos:
sustoti, sustoti, sustoti

Dieve, kam, gi tu šitaip Lietuvą mūsų klupdei?
ar ne tavo širdis suanglėjo prie taigų numirusio
vaiko, ar ne tavo valia alkani tremtiniai dešimt metų
sapnuodavo tėviškę-inkilą, baltą vaikystę-katytę
ir juodą aneksijos tvaiką

kur pasauly tiesa, lašais kur spindėję klijimo
stogai, krentant lietui, išsklaidžiusiam laiką?
kur viltis, kad arti jau, arti pabaiga,
parašysianti pažymą: viskas,
pagaliau ir šitai imperijai baigta

baltas sniegas; jie jau gali dainuoti savąja
tarme, ir mėnulis be skausmo nuslysta žiemos
tvenkiniais lyg tykus atleidimas, betgi pažadas:
ne! jie lig galo paliks amžiniais tremtiniais

ATVAIZDAS

ūmai užsižiūrėjau į vėjo malūno konstrukciją
ir platus grazuolis karosas suribino
kadaise gilios, dabar jau užakusios,
kūdro vandenį

Dieve, kurs slepiasi karvelyje,
staiga išnydau, kaip tu kilnoji
jo sparnus, niekada neveluojančius
niekur

pamačiau sutinusias keliautojo
kojas, grįžtančias iš išnarintos tėviškės
kurioje dabar tėra gyvi tik šešėliai
senoj apleistoj karvelidėj

girdėjau: svetimšalis skersvėjis kažkada
išlinkęs į mirusio kaimiečio trobą,
mirtinai susižeidė, atsitrenkęs
į Dievo Motinos atvaizdą

EKSLIBRIS TREMČIAI

I

Didijį lietuvių kalbos žodyną skaitau nelyginant
Bibliją; pervargęs, suglamžytas žiemos oras lašėjo
ant katilinių, primindamas pajuodavusias plaučių
viršūnes žuvusių tremty, nuožmiai tviskant sniegui
lyg švitrinio popieriaus lakštams, išskleistiems
laukuos, kad minkščiau būtų sušalusioms jų pėdoms

pajuodusioj mansardoj geriame pienu vynu (ji stovi
ant pirštų galiukų, mėgindama nusišypsoti); ištinęs
pavasaris giedojo Aleliuja jų sielose, kurios jau
nebetikėjo laumėm, tik kaustytais kareivio batais,
tik juodom burėm, sparčiai lekiančiom į mirties
iščias, tik žiemojančių lazdyną atspindinčiais jų kūnais

Vija Tarabildienė

„Liaudies skulptūra“, 1988
Akvarėlė, 28" x 18"

II

aš atveriu širdį mylimajai, kuri manęs neišduos
jokiam gestapui; kaip neprajodintus arklius kas rytą
juos mėgino stačiasnukiai rusų prižiūrėtojai, panašūs
į nekaip nupraustas jūros kiaulytes, jie mokėjo tobulai
nuimti mėsa nuo kaulų, palikdami nuogą, neįveikiamą sielą

lapkričio pirmą mes prisimenam medžius, išrautus
su šaknim, sielvartingus šiaurės kryžius, mojančius
baržoms, plaukiančioms pasiimti jų kaulų, nes kūnai
susigėrė į Sibiro žemę, užmigo amžinam kaip benamiai
vaikai, užsižaidę ledinio sniego kupetų su svetimais
žirgeliais

ŠUNYS SNIEGE

šunys nėra kalti, stambiagrūdis sniegas taipogi:
jie paspendė mirtinus spastus ginantiems laisvę,
ir miškuos dar ilgai klajojo būrys tvarkingom
baltom uniformom, kol staiga pajutom: amžiniais
tampa kūnai, kažkada taip greit nukraujavę

baltas sapno varnėnas čirškia nuvytusioms, žiloms
sužieduotinėms, saugančioms skausmą kraitinės
skrynios dugne, isuptą juodon skarelėn su parudusiais
kadugiais, paveldėtu palaidotu horizontu ir nukirstais
Angelo-sargo sparnais, sergimais juodai dienai

baltas sapno varnėnas čirškia juodam inkile laimingą
prieškario popietę, sugėrusią vaikišką krykštęsi,
senolių, laiminančius saldžiai užmigusių būsimuosius
partizanų, taikiai skalijant kiemuos šunims ir nerūpestingai
krentant sniegulėms ant negrabių sniego senių, nusvirusių

laukuos; šunys nėra kalti, jie buvo gerai apmokyti perkasti
gerkles, jie nežinojo, kad anieji miškuos gina savo sodybų
seseris, motinų gegnes, nukryžiuotas kirilių grotom, savo
popiečių taiką, kuria, suplėšę it mergautinę staltiesę,
svetimkalbiai nusivalė kruvinus batus, rankas nusiplovę pienu

GRĮŽTANTIS TREMTINYS

vasaros dulkės gali atspėti mane
iš vienintelio atspaudo brėkštančiam
prieangy... slenksti, gyvas būkl!
tau šviesa atvira! Niekada neturėjau
tiek ašarų, kad vienas išverkti galėčiau

nors sutrintas maišelis, nuvaikščioti keliai
ir bespalvis vienatinis šaukštas, –
viskas jau kruvinai sudėvėta, – upėj nupuolęs
vanduo dar atsimena išpintas išrinktosios kasas
keltuvių pirmarytį tolimam Dievo laimintam sodžiu

tačiau negailestingosios praeties dulkės
tvirtai aplimpa senus gamtovaizdžius, –
kad tik nemėginčiau vėl grįžti,
kad tik nemėginčiau žadinti tavęs
kraupiai tuščioj, dešimtį metų negulėtoj lovoj

(Iš spaudai paruošto naujo eilėraščių rinkinio *Baltas kalėdaitis*, kurį šiuo metu leidžia Ateities literatūros fondas Chicagoje)

1989 m. liepos 28 d. į Lietuvą perskraidinti Sibiro tremtinių palaikai, prieš palaidojant, nešami į Vilniaus katedrą būti pašventinti.
Andriaus Petrulėvičiaus nuotrauka

Vilniaus Jaunimo teatro spektakliai Chicagos festivalyje

RAMUNĖ
ZDANAVIČIŪTĖ

Nuo šių metų birželio 26 iki liepos 1 dienos DePaul universiteto Blackstone teatre Tarptautiniame Chicagos teatro festivalyje dalyvaujantis Vilniaus Jaunimo teatras pasirodys su dviem savo spektakliais: „Kvadratas“ ir „Ilga kaip šimtmečiai diena“.

Apie „Kvadratą“

Kai daugiau kaip prieš dešimtmetį V. Jeliševja parašė dokumentinę apysaką „O buvo taip...“, per Sovietų Sąjungos teatrus nuvilnijo jos sceninių interpretacijų banga: vienus režisierius patraukė istorijos apie kalinio ir senmergės mokytojos meilę moralė, kitus — jos egzotika. Jaunimo teatro spektaklis „Kvadratas“ taip pat sukurtas pagal šią apysaką. Tačiau režisieriui Eimuntui Nekrošui ji tebuvo atspirties taškas, davęs idėją atskiram kūrinii — spektakliui. Tuo metu režisierius tikėjo ir sugebėjo įrodyti, kad ne taip svarbu, kokia medžiaga, svarbiau — ką nori pasakyti.

Spektaklio idėja buvo: kalėjimas — kuris ne kas kita, kaip mūsų su jumis gyvenimas, „laisvoj“ tarybinę šaly. Taip gimė ir spektaklio pavadinimas, ir scenografijos sumanymas (dailininkas — A. Jacovskis) — keturi stulpai, ribojantys buitį ir būti; matomų sienų lyg ir nėra, bet pabandyk jas peržengti — ir šaiži siena kaipmat tave sustabds. Lyg ir nieko aplink nematyti, niekas tavęs neseka, tau netrukdo, bet — visa matanti „vyresniojo brolio“, nuolat keičiančio mundurus, akis tave visur pasiekia, prasišverbia net į tavo vidų (pavyzdžiui, gydytojo kabinetas mažai kuo skiriasi nuo tardymo kameros).

Jis — kalinys (aktorius K. Smoroginas) ir Ji — mokytoja (aktorės D. Overaitė arba J. Matekonytė) išgyvena spektaklyje vieną tikrą laisvės momentą: prasiveržusi ant savo keteros virš bet kokių sienų — tačiau ir ji pasmerkta, nes yra tokia pat nelaisvės paukštė.

Tuomet, 80-aisiais, vilniečiai veržėsi į „Kvadratą“ pamatyti jiems neįprasto — etiudinio — teatro. Režisierius ir aktoriai buvo atmetę bet kokius, nors kiek juos varžančius sceninius kanonus. Spektaklis pulsavo nepaprasta gyvybe, kuri buvo kuriama „iš nieko“: žvilgsnių, žingsnių, kvėpavimo, sielų virpėjimo... Pasirodė, kad labai negudriaus veiksmams galima sukelti jausmų audrą.

Praėjo nemažai metų, o spektaklis vis dar gyvas. Ir, manau,

1988 metų birželio mėnesio pradžioje Vilniaus Jaunimo teatras po savo spektaklių „Dėdė Vania“ ir „Pirosmeni, Pirosmeni...“ Tarptautiniame Chicagos teatro festivalyje Chicagos lietuviams pasirodė su specialia lietuviška programa. Po spektaklio Jaunimo teatro nariai bendravo su žiūrovais Chicagos Jaunimo centro apatinėje salėje. Nuotraukoje matyti: Jaunimo teatro režisierius Eimuntas Nekrošius, Audronė Misiūnienė iš New Yorko ir Algirdas Latėnas, kuris šiais metais Tarptautiniame Chicagos teatro festivalyje Jaunimo teatro pastatyme „Ilga kaip šimtmečiai diena“ vaidins pagrindinę rolę.

bus gyvas — net politinės laisvės sąlygomis. Tik tuomet R. Vilkaičio personažas, įkūnijantis „antjėgę“, įgaus kitą prasmę — taps baimės monstru pačiuose žmonėse — suluošintuose ilgam. Na, o sielų veržimasis į laisvę ir meilę — amžinas.

Apie „Ilga kaip šimtmečiai diena“

Perskaičius Čingis Aitmatovo romaną *Ilga kaip šimtmečiai diena*, sunku įsivaizduoti, kaip galima būtų jį įkūnyti scenoje. Jaunimo teatro spektaklis įrodo, kad galima — jeigu rūpi pati

kūrinio dvasia, atmosfera, idėja, o ne nuoseklus įvykių atpasakojimas. Priešingu atveju, rezultatas — tik silpnas literatūros šešėlis.

Eimuntas Nekrošius visuomet mėgsta spektakliuose kurti pirmine aplinką, veiksmo vietą (nors niekada nelieka jos ribose)

sakydami to, kas dar vakar jiems atrodė idomu, sugalvodami vėl kažką naujo, įjungę į kūrybinį (spektaklio kūrimo, o ne darymo) darbą visus dalyvius, ėjo į tą spektaklį, kurį pamatėme festivalyje. Pamatėme — ir pajutome gaivaus oro gūsi, įleistą pro tą avanscenos langą, kuris atveria mas spektaklio pradžioje...

Margai vienspalvė „masė“... Balti „elito“ rūbai... Šventiniai vaidinimai — su idiotiškais dainomis apie mergelę, karo ligoninėje bučiuojančią mirusio kareivio lūpas, su „poezija“, kurios paskaityti-padainuoti negali jukūs kaimo mokyklos „artistai“, su „dekadentine“ kompozicija apie nušautą paukštę... „Profesionaliai“ atliekama garsioji daina „Kur Nemunas teka“, ir bandantis prie jos pritapti, prisitaikyti, pataikyti į taktą „inteligentas“ odiniu klynu ir auliniais batais... Pasitupolkė — ir stribo „pliaska“ ant suolo... Išpažintį atliekantis amnestuotas žaliasis... Ir ano meto direktyvinių patarimų — kaip rašyti, kaip tapyti, kaip „vesti propagandą“ — citatos... Teatras... Lyriškas ir žiaurus, poetiškas ir proziškas, ironiškas ir brutalus — toks jo pasaulis, pasaulis teatro, kurį festivalyje parodė Rimas Tuminas ir jo bendraautorai — Valdas Kukulas, Virginija Idzelytė, Faustas Latėnas, aktoriai. Tai teatras, pabandęs scenoje parodyti gyvenimą ir likimą. Tautos gyvenimą ir Poeto likimą.

Tai — žymiai svarbiau nei pokalbiai apie teatro modelį, tautinį teatrą ir kitus svarbius, bet, deja, iki šiol nerealizuojamus dalykus. Vieni kalba, triukšmauja, grasiina, kiti dirba. Kiekvienam savo.

(*Šiaulių naujienos*, 1988 m. gruodžio mėn. 23 d.)

Negalima nesidžiaugti gražiais atsiliepimais iš Toronto. Galimas dalykas, bus ir tokių, kuriems nepatiks. Ką gi? Toks gyvenimas.

Lietuvos Mažasis teatras savo programėlėje rašo: „Mūsų ir tėra tiek, kiek lieka po mūsų mirties: pasodintame medyje, parašytoje knygoje, žmonių atminty po spektaklio... Tokius pėdsakus palieka kiekvienas, ir jaunesnių kartų žmonės bando įžiūrėti savojo kelio punktą...“

Petras Steponavičius

Pirmasis Lietuvos tautinės premijos laureatas

Iškilius reikalui nuveikti kokiame darbe, dažnai naudojame lietuvių liaudies patarlę: „Yra žmonių — nėra žmogaus“. Taip dažnai atsitinka ir režisūros bare. Įvairiose teatrinėse mokyklose režisūrą baigusiu i Lietuvą kasmet grįždavo vienas, du, o gal ir trys nauji režisieriai. Deja, pabandę dirbti viename ar kitame teatre, turėdavo atsiseikinti su Lietuvos teatru ir ieškoti laimės saviveikloje, raštinėse, žemesnio lygio Rusijos Federacijos teatruose, ar dar kur nors...

Laiminga Lietuvos teatrams buvo praėjusio dešimtmečio pradžia. Baigę studijas, i Lietuvą grįžo, beveik kartu studijavę, jau gerai čikagiečiams žinomas Eimuntas Nekrošius, kurio spektakliai „Dėdė Vania“ ir „Pirosmeni, Pirosmeni...“ čia jau matyti, o i Lietuvos Akademiniį teatrą atėjo Rimas Tuminas, kuris šiuo metu savo spektaklį „Čia nebus mirties“ rodo Toronto Tarptautiniame teatro festivalyje — „Pasaulio scena“. Šiam vaidinimui įsai pats kartu su poetu Valdu Kukuliu parašė ir tekstą.

Pats pirmasis Rimo Tumino spektaklis — Radičkovo „Viduržiemis“ buvo malonumas artistams ir dovana žiūrovams. Tai buvo jauno, talentingo menininko parašiaka ateičiai. Po to ėjo daug įspūdingų spektaklių: Romualdo Lankausko „Svečiai ateina vidurnaktį“, Tennessee Williams „Katė ant įkaitinto stogo“, Sachade „Emigrantas iš Brisbane“, Mueller'io „Tyli naktis“, „Galilėjaus gyvenimas“, „Fėjos Draže variacijos“ ir kiti. Beje, pakviestas i Jaunimo teatrą, Rimas Tuminas pastatė ten Fougard'o „Čia gyvena žmonės“. Šie Rimo Tumino spektakliai buvo tarytum atskiras teatras jau apmirusiame, sustabarėjusiame Akademiniam teatre.

Po daug metų trukusių pastangų įkurti savarankišką teatrą, atsistačius Lietuvos Respublikai, ilgai formavęsis, ilgai ieškojęs savo vietos, pagaliau gimė Lietuvos Mažasis teatras. Kol kas yra vienas jo vaidinimas ir to vaidinimo režisierius Rimas Tuminas jau yra pasiūlytas pirmajai tau-

Lietuvos Mažajo teatro įkūrėjas ir režisierius Rimas Tuminas.

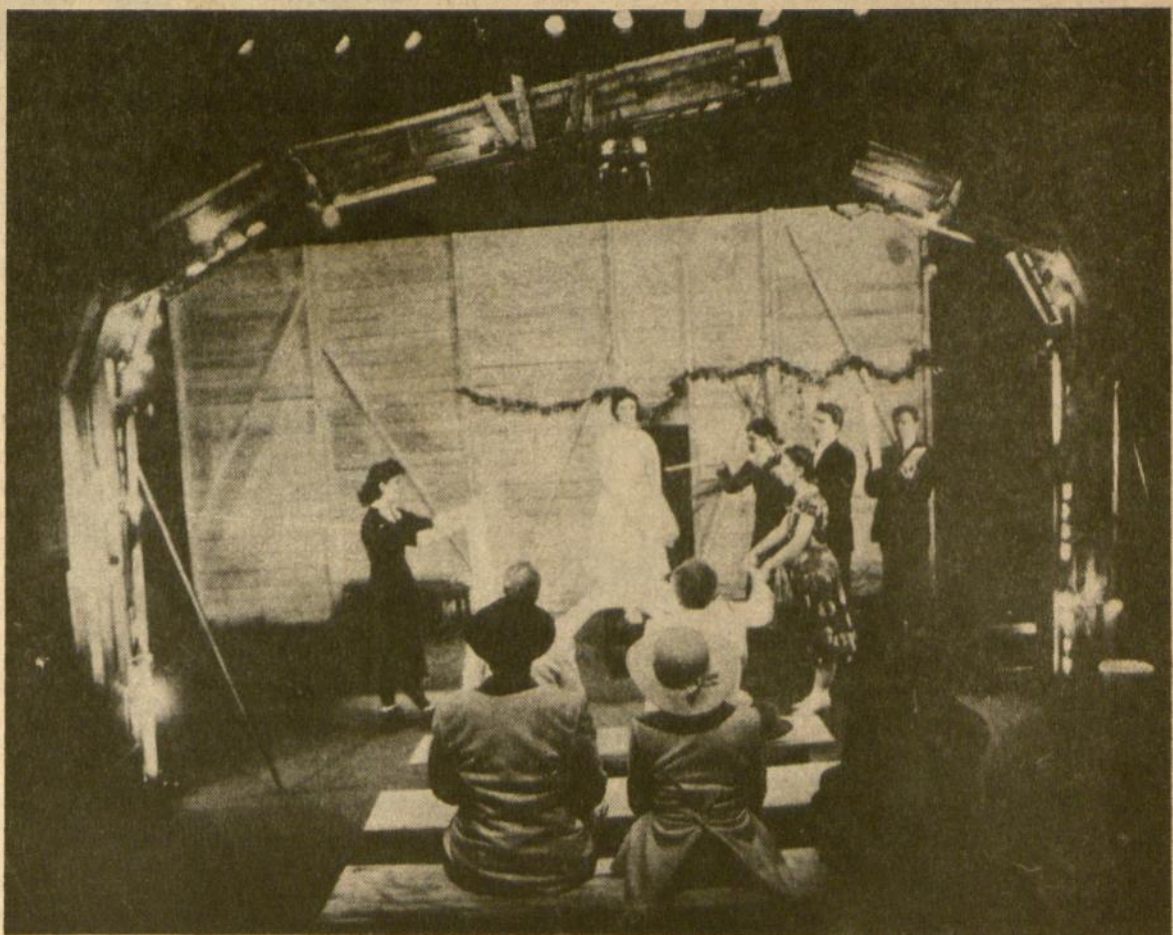
tinei Lietuvos Respublikos premijai. Tikėkimės, kad Lietuvos Mažajo teatro spektaklis bus pažymėtas ir Toronto Tarptautiniame teatro festivalyje — „Pasaulio scena“. Šis spektaklis jau yra laimėjęs Grand Prix Baltijos šalių teatro festivalyje, kur dalyvavo ir Skandinavijos kraštų teatrai. Tikėkimės, kad šis spektaklis, kuris bus rodomas birželio 16 dieną, 7 v.v., ir birželio 17 dieną, 3 v. p.p., Chicagos Jaunimo centre, pamils ir čikagiečiai.

P. S.

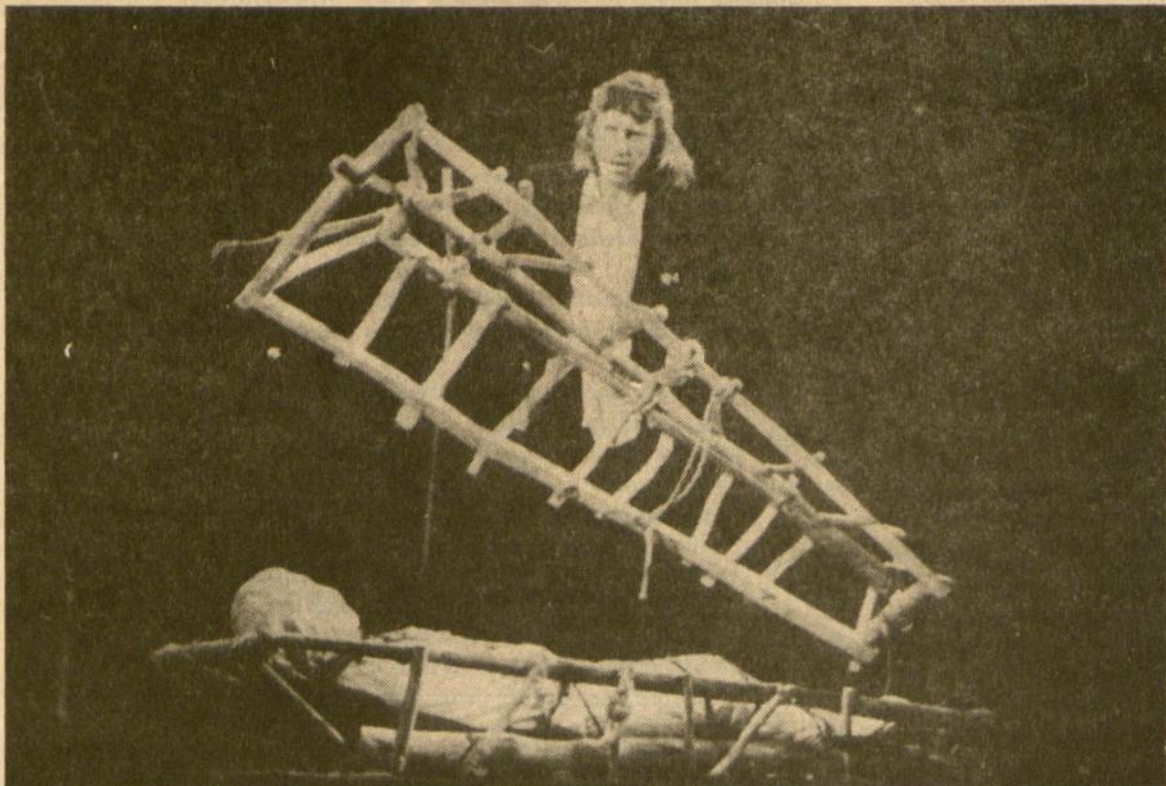
panoramos, baigiant pokalbį, paklausiau, ar ji pramato kaip nors šią panoramą tėti tolimesnėmis ta pačia tematika knygomis. Ji atsakė:

— Norėčiau, jei jėgos leis, parengti kitas dvi knygas — Sibiro tremtinių atsiminimų tąsą. Viena jų turėtų būti mūsų *Išievių vaikų prisiminimai*, todėl

iš karto prašyčiau Amerikos ir kitų pasaulio kraštų lietuvių paremti šį sumanymą. Antrąją sudarytų tėvynėje žuvusių (ar kovojusių) *rezistentų* prisiminimai, dienoraščiai. Žinoma, tai yra tik mano norai ir planai, o ar jiems bus lemta išsipildyti, parodys mūsų permainingas gyvenimas.

Scena iš Mažajo Lietuvos teatro spektaklio „Čia nebus mirties“.

Scena iš Vilniaus Jaunimo teatro spektaklio „Ilga kaip šimtmečiai diena“.

Viktoro Baženovo nuotrauka